

Gallik, Ján

Žánrové a motivické vymedzenie súčasnej slovenskej duchovnej literatúry

Slavica litteraria. 2015, vol. 18, iss. 2, pp. [115]-128

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/134888>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JÁN GALLIK

ŽÁNROVÉ A MOTIVICKÉ VYMEDZENIE SÚČASNEJ SLOVENSKEJ DUCHOVNEJ LITERATÚRY¹

Abstrakt

Cieľom štúdie je poukázať na žánrové a motivické vymedzenie súčasnej slovenskej duchovnej literatúry, ktorá v mnohom pripomína tvorbu autorov, patriacich do umeleckého zoskupenia slovenskej, ale možno bez obáv povedať, že i českej katolíckej moderny, ktoré sú tak nepochybne jej inšpiračným zdrojom, vedome odkazujúc na nadväznosť, kontinuitu a genetickú príbuznosť s duchovnou tvorbou 20. storočia.

Abstract

GENRE AND MOTIVIC DEFINITION OF CONTEMPORARY SLOVAK SPIRITUAL LITERATURE

The study aims to highlight the genre and motivic definition of contemporary Slovak spiritual literature, which in many ways reminds the works of authors belonging to the art group Slovak Catholic modernism. These authors also belong to the Czech Catholic modernism too, which is the inspiration for Slovak authors and consciously refers to the continuity and genetic relationship with the spiritual formation of the 20th century.

Kľúčové slová

žánre ■ súčasná slovenská literatúra ■ duchovná tvorba

Key words

genres ■ contemporary Slovak literature ■ spiritual literature

„V každom dôležitom momente ľudských dejín, keď padali životy alebo sa rozdeľovali národy, povstávali básnici a spievali pohrebné piesne alebo oslavné hymny, hymny víťazstva alebo žalmy trestu. Teraz je úplné ticho.“²

1 Štúdia vznikla na základe riešenia projektu VEGA 1/0060/15 s názvom *Katolícka literatúra v stredoeurópskom priestore*.

2 PAPINI, Giovanni: *List básnikom*. VOX 3, 2015, č. 1, s. 19.

Tieto slová talianskeho básnika a esejistu Giovanniho Papiniho vplývali z jeho otázky, či ešte sú básnici na svete, ktorá pochádza z knihy *Listy ľudom* (Trnava, 1948). Pretože vo svete, ktorý poznal a ktorý sa, sledujúc dnešné spoločensko-politické dianie, už v mnohom nelíši od toho, ktorý poznáme my, bola a je prítomná devalvácia duchovnosti, ako jednej z pravých hodnôt života. A keďže hlas „*básnikov bol vždy hlasom národov*“³, tak duchovne zameranú umeleckú literatúru a národnú kultúru možno považovať, ako uvádza Marta Germušková vo svojej publikácii *Tvorba slovenských duchovne orientovaných spisovateľov*, za jednu „*z najvýznamnejších formatívnych a humanizujúcich hodnôt sveta*“⁴. Hlavným dôvodom je fakt, že takto profilovaná tvorba môže poskytovať príjemcovi rozjímanie o entitách, ktoré sú zároveň nosnou motivickou bázou duchovnej literatúry, t. j. „*rozjímanie o láske, pravde, kráse, dobre, spravodlivosti a zodpovednosti za všetko, čo mu [človeku – pozn. J. G.] bolo v živote dané či zverené*“⁵. A keď sú tieto motívy zároveň súčasťou autorskej teopoetiky, tak samotné dielo, ako uvádza Giovanni Papini, „*pripomína tajomstvo Vtelenia*“⁶, pretože vteľuje „*atómy a iskry božieho ducha do vonkajších foriem pozemských rečí*“⁷.

Žánrové a motivické vymedzenie súčasnej slovenskej duchovnej literatúry v mnohom pripomína tvorbu autorov, patriacich do umeleckého zoskupenia slovenskej, ale možno bez obáv povedať, že i českej katolíckej moderny, ktoré sú tak nepochybne jej inšpiračným zdrojom, vedome odkazujúc na nadväznosť, kontinuitu a genetickú príbuznosť s duchovnou tvorbou 20. storočia. Možno len v krátkosti pripomenúť, že hoci je *lyrická báseň*, zväčša s tradičným viazaným veršom a pravidelným rýmom, dominantným žánrom v umeleckej tvorbe autorov slovenskej katolíckej moderny⁸, tak nemenej podstatným – dá sa povedať, že i diskutabilným – žánrom danej skupiny je *báseň v próze* (uplatňovaná v tvorbe P. H. Jurinu, J. Harantu, P. U. Olivu), následne *esej* (preferovaná najmä v tvorbe P. Straussa), *veršovaná rozprávka* (v slovenskej literatúre pre deti a mládež prítomná vďaka tvorbe J. Motulka a v českej literatúre

³ Ibidem.

⁴ GERMUŠKOVÁ, Marta: *Tvorba slovenských duchovne orientovaných spisovateľov*. Praha: Verbum, 2010, s. 13.

⁵ Ibidem.

⁶ PAPINI, Giovanni: *List básnikom*. VOX 3, 2015, č. 1, s. 19.

⁷ Ibidem.

⁸ Samozrejme, pod vplyvom modernistických avantgardných prúdov (surrealizmus, poetizmus, dadaizmus a i.) tvorili i autori katolíckej moderny básne s voľným veršom.

V. Renča), *modlitba* či v českej literatúre – najmä vďaka J. Durychovi i jednému dielu Jana Čepa – zastúpený *katolícky román*⁹.

K súčasným autorom a autorkám slovenskej duchovne orientovanej literatúry možno zaradiť, v rámci istého generačného rozvrstvenia (smerom od vekovo starších po najmladšiu generáciu), gréckokatolíckeho kňaza, básnika i prozaika Jozefa Tótha, ktorý sa v tomto roku (2015) dožíva 90. rokov života, básnika Teofila Klasa (vlastným menom Jozef Zavarský), poetku a literárnu historičku Evu Fordinálovú, básnika Michala Chudu, literárnu vedkyňu, poetku a prozaičku Máriu Bátorovú, básnika, prekladateľa a šéfredaktora dvojtyždenníka Kultúra Teodora Križku, básnika a šéfredaktora dvojtyždenníka o náboženstve a kultúre s názvom VOX Pavla Prikryla, básnika, publicistu i esejistu Jána Maršálka, rímskokatolíckeho kňaza a básnika Pavla Ondrika, básnika – kapucína Pavla Korbu, poetku Gabrielu Grznárovú, poetku a prozaičku Katarínu Džunkovú, ale i mnohých ďalších, ktorých slovesná tvorba je postavená práve na báze duchovno-kresťanských hodnôt (Jozef Tomášik, Michal Mikuláš¹⁰ a i.). *Lyrická báseň*, taktiež zväčša s tradičným viazaným veršom a pravidelným rýmom, patrí k dominantným žánrom i týchto

⁹ Martin C. Putna v rámci charakteristiky katolíckeho románu hovorí o danom žánri ako ústrednom v kontexte francúzskej či britskej literatúry, pričom poukazuje na fakt, že v českej literatúre bola situácia výrazne iná. Medzi autorov, usilujúcich sa o českú verziu katolíckeho románu, radí na prvé miesto Jaroslava Durycha a po ňom práve Jana Čepa, ktorý priamo kráča k jadrú katolíckeho románu ako k tajomstvu „*Prozřetelnosti, jež se často nepochopitelně obrátí v individuálních lidských osudech, k věcnosti přítomné uprostřed bezpříznakového světa. Čep nelíčí nic jiného než dění v lidských duších. Avšak Čep chce a umí líčit jen jednotlivé záchvěvy tohoto dění, nikoliv celé „dějiny duše“: Proto se mu daří malé povídky, proto se jen jednou – a se sporným úspěchem – pokusí v Hranici stínu o román. Místo „katolíckeho románu“ vyrostla tedy v Čepově díle jeho česká varianta, „katolícká povídka“. Sebeomezení na plochu povídek však má ještě jeden význam: Umožňuje Čepovi zobrazovat duchovní dramata přitlumená a vyhýbat se hlubínám duše nehlubším“ (PUTNA, Martin: *Česká katolícká literatura v kontextech 1918–1945*. Praha: Torst, 2012, s. 874).*

¹⁰ Obaja autori už knižne debutovali. Jozef Tomášik básnickou zbierkou *Anjel v cele* (2014), pričom väčšia časť básní je o kňazovi Jánovi Havlíkovi (1928–1965), ktorý zomrel ako 37 ročný na následky neľudského zaobchádzania vo väzení v čase komunizmu, a Michal Mikuláš knižkou *V očistci dial'ok* (2012), ktorá je kombináciou úvahových, lyrizovaných „pásmových“ textov a niekoľkých veršových, strofických útvarov. Clivú atmosféru uvedených textov dotvára autor umeleckými fotografiami, ktoré zachytávajú prírodné úkazy (napr. výhod Slnka cez prriez dozrievajúceho obilia, putujúce oblaky nad vrcholom hôr, odraz slnečných lúčov na hladine rieky), stopy v snehu, drevené chalupy, kostol, Krista na kríži či v jasliach, profily ľudských tvári i zaľúbencov v dial'ke.

menovaných autorov, hoci i voľný verš je pomerne častým prostriedkom ich básnického výrazu. Obzvlášť zaujímavými sú však básnické formy, ktoré uplatňovali autori katolíckej moderny a v ich šľapajach pokračujú i súčasní básnici duchovnej literatúry. Okrem tradične využívaného *sonetu*, je jednou z takýchto foriem *rondel*¹¹. Svetoslav Veigl vydal v roku 1994, pri príležitosti Medzinárodného roka rodiny, ktorý vyhlásil pápež – už dnes – svätý Ján Pavol II., zbierku poetických rondelov s názvom *Rodinné rondely*. Hoci Július Pašteka považuje Veiglovu knižku veršov za didaktický cyklus, výrazne sa podobajúci na barokové moralizátorské dielo františkána Hugolína Gavloviča z 18. storočia, čím zdôrazňuje, že takýto typ poézie je v súčasnej modernej dobe značne zastaraným či prekonaným¹², tak na druhej strane Jozef Melicher prikladá zbierke mimoriadny význam v oblasti nenúteného apoštolátu, pretože básnik sa umeleckým slovom značne angažuje v snahe duchovného obrodenia rodín. Básnik v zbierke blahoslaví rodinu a rodinný život, pretože ona je svätýňou, doslova Noemovou archou, ktorú potrebuje najmä dieťa, dostávajúc tak „*lásku a spoľahlivé zázemie, / by mohlo každú hodinu / poznávať čas z znamenie*“¹³. Bez povšimnutia však nenecháva ani jej základný kameň, ktorým je muž a žena, t. j. otec a matka, zdravý koreň, pretože žijúc v láske „*chránia si svoju rodinu. / Do nehy namáčajú skyvu, / mraky sa rýchlo rozplynú*“¹⁴. Taktiež *Oravské rondely* Pavla Prikryla, ktoré by mali v knižnej podobe vyjsť v roku 2016, nevznikli náhodne, bez literárnych i všeobecnejšie kultúrnych a hodnotovo-estetických súvislostí. Ponúkajú, ako zdôraznil autor doslovu danej zbierky, kysucký básnik a prozaik Peter Kubica, „*niečo navyše – to čisté, čo pretrvalo dvetisíc rokov a bude tu naveky. Rondely spevavé, melodické, podobné ľudovým piesňam, hoci majúce pôvod francúzsky. Ale v tejto zbierke P. Prikryla ich rozvinula duchovnosť pre nás prirodzená a čitateľom ich sprítomnila ľubozvučná slovenská poetika. Tematika tohto strofického útvaru je vo všeobecnosti ľubostná, čo len potvrdzuje pri*

11 *Rondel* – je básnická forma s viazaným veršom a rýmom. U básnikov bol veľmi populárny najmä v 16. a 17. storočí. V súčasnosti sa využíva len zriedka. V slovenskej literatúre 20. storočia je rondel prítomný napríklad v tvorbe Vojtecha Miháliky či Valentína Beniaka. Formálna kompozícia rondelu je zložená z troch slôh s refrénom (ustálená veršová schéma je *a'b'ba aba'b' abbaa'*), pričom básneň má zväčša 13 alebo 14 veršov.

12 PAŠTEKA, Július: *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava: LÚČ, 2002, s. 336.

13 VEIGL, Svetoslav: *Rodinné rondely*. Bratislava: Vydavateľstvo Serafin, 1994, s. 7.

14 *Ibidem*, s. 21.

*Oravských rondeloch básnikov vrúcny vzťah, a najmä tvorivý zámer tejto zbierky – osláviť Oravu a vyznať sa jej, (neú)rodnej a (srdcu) blízkej. Zaujímavým, a dnes už takmer zabudnutým literárnym útvarom vdýchol básnik život a symbolicky ich navracia do slovenskej literatúry, aby cez ich štýlovú čistotu a priesračnú formu zvýraznil čistotu a priesračnosť Oravy – regiónu, Oravy – rieky, Oravy – ...“¹⁵ I dosiaľ v nepublikovanej zbierke, ktorej knižné vydanie je naplánované v priebehu roka 2015, s názvom *Na konci ticha*, využíva P. Prikryl, ako tvrdí autor doslovu Ján Maršálek, dobre zvládnutý viazaný verš (v rôznych obmenách) a precíznu rýmotvorbu. „*Forma, jazyk a obsah sú tu v súlade, spoluutvárajú dielo, ktoré pôsobí na čitateľa svojou magickou príťažlivosťou. Nič zbytočne nevytráča, zbierku vnímame ako dobre zostavený celok s premyslenou štruktúrou. Jej významová línia postupuje od stvorenia a detstva cez prvú lásku, manželstvo, rodičovstvo, radosť, smútok, spomienky až k obrazom smrti a zmŕtvychstania. Pravdaže, jednotlivé motívy sa prelínajú a transformujú do poetickej reči. Jadrom celej zbierky a v istom zmysle tiež vrcholom, miestom najväčšieho tvorivého vzopätia je Ritornelový veniec o bolesti, zostavený na spôsob venca sonetového (jednotlivé časti sú previazané, posledný verš predchádzajúcej básne sa zhoduje s prvým veršom básne nasledujúcej, záverečná báseň cyklu pozostáva zo začiatočných veršov ostatných básní).“¹⁶ Pavol Prikryl sa, ako uvádza ďalší básnik Teofil Klas¹⁷ v doslove zbierky *Úvrate v nás* (2007),**

¹⁵ PRIKRYL, Pavol: *Oravské rondely*. Doslov Peter Kubica. Rukopis – zbierka čaká na vydanie.

¹⁶ PRIKRYL, Pavol: *Na konci ticha*. Doslov Ján Maršálek. Rukopis – zbierka čaká na vydanie.

¹⁷ Zaujímavým literárnym dielom je i Klasova *Grálová sonáta (Eucharistická poéma)*, ktorá vyšla vo vydavateľstve PostScriptum roku 2013 a jej súčasťou sú ilustrácie maliara, grafika a ilustrátora Stana Dusíka. Už samotné hodnotenie Evy Fordinálovej z prebalu knihy napovedá, že ide o umelecký počín, „*prinášajúci už unavenej duši vzlet práve v dôležitom čase, „keď myseľ kvári zmysel sveta“, a opäť oživuje základnú pravdu o človeku umárajúcom sa túžbou preskúmať a fyzikálne pochopiť veci medzi nebom a zemou“*. Klasova sonáta preto v jednotlivých spevoch odhaľuje štvrtý rozmer sveta, ktorým je duchovnosť. Je to totižto rozmer, ktorý nemožno ignorovať. Básnik si naivne nenamýšľal, že má nejaký významný nárok na dokonalú a definitívnu odpoveď o podstate fungovania tohto rozmeru, pretože „*aj v tom sa stále zrači tajomstvo, / veď pochabé sú kroky života, / ak v práci nenačúvaš volaniu“*. Okrem spevov vďaky, chvály a obety Najvyššiemu, pokúša sa porozumieť ľudským pokleskom, slabostiam, ktoré využíva Zlo (básnický obraz biblického hada) na rozvrat v ľudskej duši: „*Keď chýba vôľa slúchať Stvoriteľa, / je všetko prehraté. / [...] / O Božiu pomstu bratova krv volá“*. Teofil Klas teda pokorne – podobne ako Milan Rúfus vo svo-

zahľadel nielen do *rondelu*, ale i *rispetu*¹⁸. „Z *rispetov* dokonca utkal *veniec*, na spôsob *venca sonetového*, venovaný manželke *Adriane* (*Rispetový veniec o láske*). Možno sa domnievať, že je to vôbec prvý *rispetový veniec*, a nielen v našej poézii. V zbierke pôsobí ako klenot zasadený v obrube prsteňa. Z hľadiska strofickej formy hodno spomenúť ako osviežujúce v rámci celku zbierky aj združené vzájomne sa rýmujúce tercety v *Triptychu o smrti*.“¹⁹ *Rispetový veniec o láske* znie nasledovne:

I

*To vieš len ty, hoci si krehká žena,
dať všetko, seba, dušu na dlani.
Je to tvoj osud? Nie si prekvapená.
Takto sa svoji nájdu v poslaní.*

*Z dávania seba vzíde zmŕtvychvstanie.
Z bolesti kríža naša láska vanie.*

*Slzy a láska tvoria dejiny.
V duši máš bolesť celej rodiny.*

II

*V duši máš bolesť celej rodiny
– prechádza srdcom, priamo jeho stredom –
a piješ slzy, hoci bez viny.
(Len občas v noci šepkáš: „Trpím smädcom...“)*

*Tak ľahko tíšiš láskou bolesti!
A srdce zrazu inak šelestí.*

*Všetkým nám šepkáš tie najsladšie mená.
Rozdávaš lásku, nijak rozdelená.*

jom debute *Až dozrieme* – čaká, kým prerodí sa ľudstvo v láske stvorenia: „*Ved' čoľvek už je tu dané, / bez Boha nedozrieva do krásy. / Bez neho nevzmáha sa stvorenie. / On sám je ten, čo v láske pracuje, / a ten, čo od stvorenstva čaká / stmelenie v rovnovážnom kruhu.*“

¹⁸ *Rispet* – je strofický básnický útvar, pôvodne talianska (hlavne toskánska) ľudová milostná pieseň, neskôr lyrická báseň, skladajúca sa z jedného štvorveršia a dvoch dvojverší s rýmom *abab cc dd*.

¹⁹ PRIKRYL, Pavol: *Úvrata v nás*. Doslov Teofil Klas. Bratislava: VOX, 2007, s. 58.

III

*Rozdávaš lásku, nijak rozdelená,
medzi mňa, deti, blízkym okolo.
Aká je za ňu dostatočná cena?
Čo je, by bez nej nikdy nebolo.*

*Si lepšia ako ja; som lepší s tebou
a v tebe, ver, sa skláňa ku mne nebo.*

*Si dušou, srdcom celej rodiny.
Mnoho ráz iba za bozk jediný.*

IV

*Mnoho ráz iba za bozk jediný
hľadáme niekde v hĺbke skryté sily.
Nikto z nás nie je celkom bez viny
za to, čo sme si spolu nenažili.*

*Ideme ďalej. Možno ranení.
No v láske všetko zhorí v plameni.*

*Nenačim preto rátať, čo sa stalo.
Zlého je vždy dost', dobrého vždy málo.*

V

*Zlého je vždy dost', dobrého vždy málo,
s málom však ľahšie vstúpiš do dejov.
Oboch nás v duši dobro tíško hrialo,
rozkvitol život novou nádejou.*

*Láska a nádej – brázda na poli.
Výženie kľičky, občas zabolí.*

*Starý deň patrí sa nám skončiť chválou.
Mrzí nás dobro, čo sa neudialo.*

VI

*Mrzí nás dobro, čo sa neudialo,
ale svet lásky nie je svetom slz.
Si pre mňa nádej, tajomstvo si dial'ok –*

raz tma, raz svetlo, zavše vidím skrz.

*Si krásna ako na oblohe luna,
vzácnejšia od šiat kráľa Šalamúna.*

*Každý deň nie je čistá obloha.
Nedá sa vrátiť dané od Boha.*

VII

*Nedá sa vrátiť dané od Boha,
hoc sme aj poloplní prázdnych vecí.
A moja láska nie je úbohá,
keď kráčam s tebou plece popri pleci.*

*Dar z neba na cestu nám stále svieti:
svietielka Božích očí – naše deti.*

*Láska je Bohom daná úloha.
Preddavok Večna nie je záloha.*

VIII

*Preddavok Večna nie je záloha,
lež na bozk našpúlené Božie ústa
a v tvojich dlaniach vonná aloa.
Si stále svieža, ja som ustal.*

*Láskou mi staviaš v srdci obelisk.
Žiť s tebou – to je pre mňa večný zisk.*

*Mňa i svet zrážaš láskou na kolená.
To vieš len ty, hoci si krehká žena.*

IX

*To vieš len ty, hoci si krehká žena:
V duši máš bolesť celej rodiny,
rozdávaš lásku, nijak rozdelená –
mnoho ráz iba za bozk jediný.*

*Zlého je vždy dosť, dobrého vždy málo.
Mrzí nás dobro, čo sa neudialo.*

*Nedá sa vrátiť dané od Boha –
preddavok večna nie je záloha.*²⁰

I v umeleckej tvorbe Márie Bátorovej, ktorú prezentuje prostredníctvom viacerých žánrov (lyrická báseň, novela, román), sú zreteľne prítomné motívy so spirituálnym akcentom, pričom ich možno vo viacerých dielach vnímať najmä ako kľúčové. Toto konštatovanie už samotným názvom potvrdzuje román *Stred* (2010), ktorý literárna kritika hodnotila zväčša ako intelektuálnu prózu, pretože „*hlavné postavy priťahuje klasické mysliteľstvo, pátranie po zmysle života a chode sveta. Toto osobnostné zameranie im pomáha zbavovať sa úzkostného životného pocitu, protikladu ontologického a sociálneho bytia človeka*“ (Jana Kuzmíková). Medzi postavami intelektuálov vyniká doktorka filozofie Helga, ktorá je čerstvou konvertitkou, pričom jej hlbavé uvažovanie a prakticky žité kresťanské náboženstvo ju postupne posúva z „vychýlených súradníc“ k životnému epicentru, t. j. stred, ktorý možno vnímať ako hľadanie a objavovanie vlastného priestoru, domova, znovunadobudnutej rovnováhy, ktorú sa vo svojom zložitom živote snaží nájsť i Helgina stará mama Barbara. Hoci celý život svojou múdrosťou vplýva na formovanie Helginej osobnosti, práve v rámci hľadania „stred“, ktorý sa v súvislosti s postavou Barbary explicitne spomína na začiatku a v samom závere románu, je akoby jej učiteľkou práve vnučka Helga, pre ktorú sú kresťanské hodnoty ontologickou podstatou jej osobnosti. Pri počúvaní Helgy si totižto Barbara uvedomovala, ako skutočne vyzerá znútornenie, intímny vzťah k Bohu, na čo odkazuje Helgine rozprávanie o sile modlitby a prijímanej eucharistie²¹:

²⁰ PRIKRYL, Pavol: *Úvrata v nás*. Bratislava: VOX, 2007, s. 28–32.

²¹ Táto zmienená sila eucharistie je prítomná i v Bátorovej novele s názvom *Fany a Lusk* (*Rozprávka o tom, ako môžu byť dvaja nemí šťastní*), ktorá vyšla v zbierke *Biele steny* (2003). Hlavná hrdinka Františka, prezývaná Fany, dostane na narodeniny psa, ktorému dá meno Mój Lusk. Pes sa stáva dôležitou súčasťou jej života. Rozprávajú sa akousi vnútornou rečou, ktorej rozumejú len oni dvaja, keďže Františka, rovnako ako jej pes, je nemá. Jej viera v Boha a dobré srdce však robia zázraky, pretože počas prvého svätého prijímania myslí viac na uzdravenie svojho psa, ako na seba samú: „*Vitaj u mňa, Ježiško, vitaj. Vieš, veľmi ťa čakám, lebo si myslím, že mi s tebou bude ľahšie. Chcem ťi poďakovať za mamu, za ocka, za starých – tam tiež niekde sedia v lavici, vidíš ich? Aj za Luska ťi ďakujem, to si mi splnil veľký sen. Ale teraz je chorý a nemôže ma čakať ako inokedy pod veľkým gaštanom pri kostolnej bráne. Mama povedala, že si dnes mám niečo želať, že sa mi to splní, nech je to hocičo. Najprv som si chcela želať, aby som ako ostatné deti vedela hovoriť, dorozumieť sa, môcť prehovoriť k ľuďom ľudskou rečou, nie posunkami. Ale teraz si myslím, že by som najviac chcela,*

„Urobiť si raz deviatnik, by bolo celkom fajn, lebo ja som šťastná, keď idem na prijímanie a potom, starká, to ti je taký zázrak, potom celkom inak vidím svet a inak vidím ľudí a všetko.“²² A práve Helgin vnútorný (duchovný) život jej často pomáha zvládať zložité životné okolnosti a niekedy až priveľa strát (nenaplnená láska k Arnoldovi, rozvod rodičov, Barbarin infarkt, určité problémy vo vzťahu s Martinom, otcom jej budúceho dieťaťa). Útechu, harmóniu a rovnováhu tak nachádza v slávení svätej omše, modlitbe a spovedi, pretože svoje problémy „chce riešiť v prospech Božích princípov“²³. Nájdenie svojho „stredú“ dosvedčuje najmä krásna modlitba, ktorú Helga vyslovuje po svätej spovedi: „Pane, pod' so mnou, nech ticho a pokoj ostanú vo mne. Aké šťastie, že si vždy pri mne, na dosah ruky, že sa na teba smiem obrátiť, kedykoľvek chcem, že ma nespúšťaš z oka ani na chvíľu, nech by sa so mnou stalo čokoľvek...“²⁴

K pozoruhodným autorom súčasnej duchovnej tvorby patrí už v slovenskej literatúre dlhoročne etablovaný básnik Teodor Križka, ale aj mladá poetka, prozaička i prekladateľka Katarína Džunková, laureátka viacerých literárnych súťaží (napr. Jurinova jeseň, O cenu Slovenského učeného tovarišstva, Literárna súťaž Jána Kollára, ktorú organizuje Slovenský literárny klub v ČR a i.). Niekoľko svojich veršov publikovala i v knihe Teodora Križku s názvom *Krehkosti* (2009) avšak jej básnický debut *Palica brata a palica slnka* (2010) získal prémii ceny Ivana Krasaka a titul Debut roka v čitateľskej ankete Knižnej revue. V najnovšej novele *Eupalinova láska*, ktorú ilustrovala moravská výtvarníčka Bedřiška Znojemska a ktorá vyšla na sklonku roka 2014 v Prahe zásluhou Slovenského literárneho klubu v ČR, Ministerstva kultury ČR a Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí, sa však predstavila aj ako hlbavá a talentovaná prozaička. Cez prizmu antického sochára Eupalina, očareného krásou a umením, rieši odveký bytostný spor (nielen) umelcov: „Prečo sa mnohí umelci namiesto toho, aby si boli bratmi, pýtajú: Kto je medzi nami najväčší? Je ma dostatočne vidno? [...] Akým veľkým zlom je pýcha, ak si zaslúži, aby jej súperom nebol ani anjel, ani ostatné jej protikladné cnosti, ale samotný Boh!“²⁵ Žáner novely jej tak poslužil

aby Lusk vyzdravel. On to viac potrebuje“ (BÁTOROVÁ, Mária: *Biele steny*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2003, s. 46).

22 BĀTOROVÁ, Mária: *Stred*. Bratislava: Ikar, 2010, s. 35.

23 Ibidem, s. 155.

24 Ibidem, s. 157.

25 DŽUNKOVÁ, Katarína: *Eupalinova láska*. Praha: Slovenský literárny klub

na vyjadrenie motívov, ktoré povolávajú človeka – ako konštatuje Teodor Križka na prebale knihy – k obete a sebaaprekonávaniu ako vyššiemu princípu lásky. Teda tej lásky, ktorú, ako napísal kazateľ Cirkvi bratskej Daniel Pastirčák, nemožno vlastniť, ktorú možno len darovať. I preto chápe Katarína Džunková *Lásku* ako dokonalosť, ktorá tvorí, pričom nemá medze a hraníc. A tak na druhej strane zdôrazňuje, že deštrukcia „*sa končí tam, kde už niet matérie, ktorú by zlo zničilo*“²⁶. Okrem toho dokázala v novele tematicky, ideovo a sémanticky využiť a prepojiť viacero žánrov (lyrizované pasáže, doslova básne v próze, modlitbu i podobenstvo), a prostredníctvom nich tak zvýrazniť vnútornú drámu hlavného hrdinu, ktorá smeruje od pýchy, hnevlivých vzplanutí, závisti až po úplné obrátenie a uvedomenie si čo a vôbec kto je pravá Láska, dokonalá Krása i Dobro zároveň.

A napokon základným umeleckým výrazom Križkovej tvorby je *lyrická báseň* s tradičným viazaným veršom a zväčša so schémou združeného alebo striedavého rýmu. V niektorých zbierkach využíva i básnickú formu *sonetu*, ako napr. v zbierke *Skorocely* (2008). Ide o trojicu cyklov sonetov, z ktorých každý obsahuje 33 básní (je v tom azda i symbolika s Kristovými rokmi) a obsahovo je kniha výsledkom hľadania lásky k žene, Bohu, Slovensku, jeho prírode a ľuďom, avšak i obáv o osud vlasti vo víre spoločenských i politických premien. Sonety sa rodili v čase autorovho pôsobenia vo funkcii prezidentského radcu, trápiačeho sa i nad osudom sveta, avšak s uznaním, že hoci je čas tvrdý, „*tvrdší ako skala, / ale čiasi tvár v ňom narieka... / Verím v Lásku, lebo vytrvalá / neúnavne hľadá človeka*“²⁷. Názov básnickej knihy nesie v sebe indíciu mnohovýznamovosti. Sám autor potvrdil, že daný názov zbierky si zvolil nielen podľa jedného z cyklov (*Lampa, Skorocely, Studnička v stupaji*), ale aj preto, lebo „*slovenský názov tejto úžasnej liečivej rastlinky, ktorá sa šíri tak, že sa ľuďom (pocestným) lepí na podrážky, teda rastie iba na cestičkách vychodených človekom,*“ pripomína skutočnosť, „*že báseň je taký pocestník*“. A taktiež dodáva, že „*skorocelmi som chcel i povedať, že skoro celý patrí Bohu, umenšený hádam len o lásku k onej prírode!*“ V tom istom roku vyšla Križkovi i básnická zbierka *Bozk slzou* (2008), ktorá ho predstavuje v pozícii pevca. Jeho ľúbostná lyrika

v ČR – Ministerstvo kultury ČR – Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí, 2014, s. 5–6.

²⁶ Ibidem, s. 35.

²⁷ KRIŽKA, Teodor: *Skorocely*. Bratislava: Bernolákova spoločnosť národného obrodzenia a porozumenia, 2008, s. 111.

prezentuje isté východisko z prílišného skepticizmu dnešných dní. Autor knižnej záložky sa o danej zbierke zmienil, že básnik v jednotlivých veršoch je básnikom nielen duchovnej poézie, ktorý hľadá odpovede na otázky o zmysle života, ale je najmä milujúcim mužom. Láska k žene sa v jednotlivých veršoch objavuje v polohe objektu „*naplnenej i nenaplnenej milostnej túžby, ale aj ako vzd'alujúci sa ideál, či ikona, v ktorej sa do ženskej tváre premieta fascinujúca podoba Božej Matky*“. Podobný básnický obraz, i isté žánrové a motivické súvislosti, nachádzame vo výbere z poézie českého katolíckeho autora Václava Renča, ktorý vyšiel v roku 2011, t. j. pri príležitosti 100. výročia jeho narodenia, pod názvom *Ve spleti větví čtu tvá ramena*. Básne, pochádzajúce z viacerých Renčových zbierok, odzrkadľujú jeho pohľad na lásku ako celoživotný cit, pričom podstatnú časť zbierky tvorí poézia manželskej lásky, ktorá je v českej literatúre nedostatočne zastúpená. I manželská láska je však v Renčovej poézii jasne postavená na entite Boha, tzn. vychádzajúca a splývajúca s Božou láskou, čo možno postrehnúť vo veršoch básne *Svatební zvony*, pochádzajúcej zo zbierky *Studánky*: „*Zde ta dvě srdce, která tak znáš, nechť vytvoří květnatý / ostrov, / na němž pak ty zbuduj chrám, ať pní // do mračen bouřlivého času, útočiště ohrožených tich, / maják, citadela věrná vojska tvého, štědrá dlaň, / košatá úrodná jablona nad cestou potulných, / studánka vod, v nichž smáčíš ruku svou žehnající / a skrytá výheň, odkud zvonu hlas / své roztavené zlato pije.*“²⁸ Báseň *Jitřní óda ženám* je zas vystavaná na motíve premeny ženy, akoby zhmotnenej **lásky**, a jej formovaní, ktorá napokon vždy ústí do prameňa, ktorý nie je z tohto sveta, pretože, ako tvrdil taliansky renesančný sochár a maliar Michelangelo Buonarroti, „*láska sú krídla, ktoré dal Boh človeku, aby vystúpil až k nemu*“: „*Kráčela tebou noc, jak láska hluboká, / do jitra hlubšího, než dala vejít rosám. / Jediná v proměnách, ty, jež jsi duší lyr / a tělem životů, ó sladká napořád, // vždy znova hledaná a znova nalézaná / ve chvílích závratných, kdy hudba tichne již / a kdy se jitřní pták už celý v oblak mění / a tanečnice má, jež zvěstovala výšku, / se v lyru vrátila a touží nebyti.*“²⁹ Žena je básnikovou múzou, pričom obdiv jej krásy nie je založený len na vonkajšej charakteristike, ale najmä na vnímaní jej vnútornej rovnováhy, ktorá utišuje bolesť, ktorá **lásku** napája i zo zeme kamennej, a ktorú – „*tančící pod baldachýnem dále*“ – pozýva „*k tanci mezi všemi, / tebe tesklivou za bouře radostné, / pro tebe jsem vyvál stíny srdce svého, / údy tvrdé zlámal, k tanci neohebné, /*

²⁸ RENČ, Václav: *Ve spleti větví čtu tvá ramena*. Praha: Trinitas, 2011, s. 10.

²⁹ *Ibidem*, s. 18–19.

po slunečním proudu nechal jsem je plynout, / jak len pročesávat na hřebenech vln“.³⁰ V básni Teodora Križku s názvom *Milenci*, ktorú možno považovať za jednu z najkrajších ľúbostných básní v súčasnej slovenskej poézii, sa zas zrkadlí sila, vášeň a nespútanosť mileneckej lásky: „Anjel a diabol spod povaly / hrozil im, besný bezmála. / Celý čas, čo sa bozkávali, / zo šálok para stúpala.“³¹ V druhej časti básnickej zbierky s názvom *Balady* sa nachádzajú básne písané villonovsky expresívnym štýlom. V nich výrazným je hlavne motív lásky, krásy, ale aj smrti a hriechu. Do cyklu *balád* zaradil autor aj verše, ktorými vzdal hold dvom významným osobnostiam slovenskej katolíckej moderny. Prvým z nich je Paľo Ušák Oliva a druhým Rudolf Dilong. Vo svojich veršoch odhaľuje Križka pravdu o údele azda nepochopených básnikov, o živote, svete, či nemorálnom bahne, ktoré v ňom vždy vládlo: „Nám obrom vravia, že sme malí. / Stáročia ich náš odpor máta. / Aj keď niet čo, vždy by len brali, brali, / hoci sa s naším zbožím klátia, / a spievajú nám, že je šťastím strata. / Nedožije sa veru básnik sviatku.“³² Záverečná balada *O rodičovskej láske* napokon vystihuje pravé hodnoty, ktoré majú neustálu tendenciu platiť v ľudskom živote, a to ctíť si matku a otca, svoj národ, domov, možnosť žiť pre lásku, dobro, krásu, pravdu, nádej, pretože, čím je Boh. Pretože, ako píše básnik, „kto zaprie matku, nevie, kde má vlasť, / kto zaprie otca, nevie kde má domov, / kto zaprie lásku, nevie, ako rásť / [...] / Koreň, ak nedal život kmeňom stromov, / možnože žil, no žil len omylom“³³.

Rozmanitosť žánrov, básnických foriem a motívov súčasnej slovenskej duchovnej tvorby tak dokazuje, že i moderná poézia či próza môže byť plná ducha lásky, nehy či úcty. Pretože práve v kontexte Papiniho slov, adresovaných kresťanským básnikom, sa zrači nadčasové poslanstvo: „Či chcete alebo nie, vy ste Kristovými apoštolmi in partes in fidelium, prostredníkmi medzi túžbami človeka a sľubmi Boha. Netreba, aby vaše verše ospevovali slávu Krista, jeho svätých a jeho Cirkvi. Aj v slovách, ktorými opisujete oblak, kvet, vrch, tvár dieťaťa, postavu ženy, je farba, tón a význam kresťanský. Ten oblak tajomným čarom umenia pripomína nám oblak Nanebovstúpenia, ten kvet sa podobá ľalii z podobenstva, ten vrch má voľačo z lesku vrchu Tábor, to dieťa je bratom tých detí, čo sa opierali o Ježišove kolená, tá žena, ak je čistá, podobá sa Panne, ak je

30 Ibidem, s. 21.

31 KRIŽKA, Teodor: *Bozk slzou*. Bratislava: Vydavateľstvo SSS, 2008, s. 13.

32 Ibidem, s. 161–162.

33 Ibidem, s. 167.

*hriešnica, Samaritánke. Poézia rozptyľuje tône: spôsobuje, že si žiadame cítiť bolesť v Danteho Pekle, alebo že milujeme život v najtrpkjších spevoch Jóbových. Všetci básnici pred Kristom a po ňom nie sú nič iné ako osvetľovači evanjelia, čo aj o tom nevedia, alebo sa proti tomu zdráhajú. Skutočná poézia je podobne ako Kristus Cesta, Pravda a Život.*³⁴

Literatúra

- BÁTOROVÁ, Mária: *Stred*. Bratislava: Ikar, 2010. 216 s.
- BÁTOROVÁ, Mária: *Biele steny*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2003. 217 s.
- DŽUNKOVÁ, Katarína: *Eupalinova láska*. Praha: Slovenský literárni klub v ČR – Ministerstvo kultury ČR – Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí, 2014. 154 s.
- GERMUŠKOVÁ, Marta: *Tvorba slovenských duchovne orientovaných spisovateľov*. Praha: Verbum, 2010. 186 s.
- KLAS, Teofil: *Grálová sonáta (Eucharistická poéma)*. Bratislava: Post Scriptum, 2013. 64 s.
- KRIŽKA, Teodor: *Bozk slzou*. Bratislava: Vydavateľstvo SSS, 2008. 168 s.
- KRIŽKA, Teodor: *Skorocely*. Bratislava: Bernolákova spoločnosť národného obrodnenia a porozumenia, 2008. 123 s.
- KRIŽKA, Teodor: *Bližence z križných ciest*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2014. 224 s.
- MELICHER, Jozef: *Zamlčovaná literatúra*. Nitra: VŠPg, 1995. 188 s.
- PAPINI, Giovanni: *List básnikom*. VOX 3, 2015, č. 1, s. 19–20.
- PAŠTEKA, Július: *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava: LÚČ, 2002. 565 s.
- PRIKRYL, Pavol: *Úvrate v nás*. Doslov Teofil Klas. Bratislava: VOX, 2007. 64 s.
- PRIKRYL, Pavol: *Na konci ticha*. Doslov Ján Maršálek. Rukopis – zbierka čaká na vydanie.
- PRIKRYL, Pavol: *Oravské rondely*. Doslov Peter Kubica. Rukopis – zbierka čaká na vydanie.
- PUTNA, Martin: *Česká katolícká literatúra v kontextech 1918–1945*. Praha: Torst, 2012. 390 s. (e-book)
- RENČ, Václav: *Ve spleti větví čtu tvá ramena*. Praha: Trinitas, 2011. 92 s.
- VEIGL, Svetoslav: *Rodinné rondely*. Bratislava: Vydavateľstvo Serafin, 1994. 72 s.

PhDr. Ján Gallik, PhD.

Ústav stredo európskych jazykov a kultúr FSŠ UKF v Nitre
 jgallik@ukf.sk

³⁴ PAPINI, Giovanni: *List básnikom*. VOX 3, 2015, č. 1, s. 20.